

Maailmankapitalismin rakenne

Kirj. N. BUHARIN

1. Nykyaikainen kapitalismi maailmankapitalismina.

Teoreettinen yhteiskuntataloustiede on tavara-in tuotannon perustuvaa yhteiskunnallista taloutta tutkiva tiede, s. o. järjestämätöntä yhteiskuntataloutta tutkiva tiede. Vain sellaisessa yhteiskunnassa, missä tuotanto on anarkistista, aivan samoin kuin siinä on anarkistista myöskin tuotteiden jako, vain sellaisessa ilmenee yhteiskunnallisen eivämän lainmukaisuus "luonnonlakeina", yksityisen ihmisen tai ihmisryhmi- en tahdosta riippumattomina lakeina, joiden toiminnassa toteutuu sama "soke- kea" välttämättömyys kuin paino- voiman toiminnassa, kun "talo luhistuu päällemme". Marx ensimmäisenä totesi tämän tavaratuotannon erikolsoimain- suuden ja esitti tavarain fetishismia koskevassa selostuksessaan loistavan sosiologisen johdannon yhteiskuntata- loustieteeseen, jonka hän osoitti historiallisesti rajoitetuksi tieteenhaa- raksi. Todella, heti kun vaan otamme järjestetyn yhteiskunnallisen talouden, niin heti katoavat kaikki perustavat yh- teiskuntataloustieteen "probleemit": arvon, hinnan, voiton j. n. e. probleemit. Sen vallitessa "ihmisten väliset suhteet" eivät ilmene "tavarain välisinä suhteina", eivätkä yhteiskunnallista ta- loutta järjestä sokeat markkinat ja kil- pailun voimat, vaan tietoisesti toteutet- tu suunnitelma. Senvuoksi tässä tapa- uksessa voi olla olemassa toisaalta tiet- y järjestelmällinen sellitys tuon talou- den rakenteesta, toisaalta sen toimintaa suuntaava määrättyjen ohjeiden järjes- telmä. Mutta silloin siinä ei olekaan til- laa tieteelle, joka tutkii "sokeita mark- kinain lakeja", koska kerran ei ole o'e- massa itse näitä markkinoitakaan. Täl- lä tavalla kapitalistisen tavaratuotan- non yhteiskunnan loppu muodostuu myöskin yhteiskuntataloustieteen lo- puksi.

Yhteiskuntataloustiede tutkii täten siis tavaratuotannon taloutta.

Tällöin ei tavaratuotannon yhteis- kunta suinkaan ole samaa kuin yksin- kertainen yksityistalouksien summa. Jo Rodbertus Bastiat'ta vastaan suunnatus- sa polemikissaan osoitti olemassaole- vaksi erikoisen taloud. vaikutuspiirin, erikoisen yhteyden, jota hän nimitti "taloudelliseksi yhteydeksi." Jos meil- lä olisi edessämme yksinkertainen yksi- tyistalouksien summa, niin ei se vielä olisi samaa kuin yhteiskunta. "Sum- ma" on vain puhtaasti loogilinen, mut- ta ei mikään todellisesti olevainen ko- konaisuus.

Puhtaalle teorialle on aivan samante- kevää, miten suuri suuruudeltaan, miten laaja alaltaan on määrätty yhteiskunta- talous. Miten usein tämänvuoksi Marx piikkasikaan nimitystä "kansantalous", jota isänmaalliset saksaalaiset professorit niin mielellään käyttivät. Suhteellises- ti aivan yhtä toisarvoinen abstraktisen tieteen kannalta on kysymys siitä, ku- ka on yksityisen talouden subjektina, toimivana tekijänä. Tärkeätä on ensi sijassa näiden talouksien välisen siteen laatu, ja varsinkin tavaravaihdon ai- kaansaaman järjestämättömän yhteyden laatu. Päinvastoin, konkreettisemman tutkimuksen kannalta, joka ei rajoitu johtamaan vain yleisiä lakeja, on kaikil- la näillä kysymyksillä tavaton merkitys.

Nykyaikainen kapitalismi on maail- man-kapitalismina. Tämä merkitsee sitä, että kapitalistiset tuotantosuhteet val- litsevat koko maailmassa ja yhdistävät lujalla taloudellisella siteellä kaikki meidän kiertotähtemme osat toisiinsa. Meidän aikanamme yhteiskunnallisen talouden konkreettisesti ilmenemismuot- on maailmantalous. Maailmanta- lous on todellisesti olemassaoleva koko- naisuus. Tämän vuoksi ovat kokonaan väärä sellaiset maailmantalouden mää- rittelyt, kuin uusimman tutkijan tri

Karl von Tyszkan esittämä. Tyszka kirjoittaa: "Samoin kuin kansantalouden muodostaa saman kansakunnan henkilöille kuuluvain talouksien summa, kuulukootpa nämä taloudet yksityisille henkilöille tai yhdyskunnille, aivan samoin maailmantalouden muodostaa kansantalouksien summa". "Niiden kansantalouksien summa, joihin oleellisesti tavalla vaikutti maailmanmarkkinain tilanne, muodostaa maailmantalouden". Ensimmäinen määritelmä ei ole yhdenmukainen toisen kanssa: toisessa määritelmässä on sisäinen ristiriita, koska pelkän yksinkertaisen summan käsite ei salli puhumista oleellisesta eri osien välisestä yhteydestä. Kopassa olevien rapujen summa ei ole mikään todellisesti o'evainen kokonaisuus. Vuositain syntyvien lasten lukumäärä, jotka lapset ovat "yhdistettyjä" tilastolliseksi "kokonaisuudeksi", yhtä vähän itsessään muodostaa todellisesti olevaista kokonaisuutta. Vasta erikoisen ellimellisen yhteyden olemassaolo muodostaa yksinkertaisen summan todelliseksi kokonaisuudeksi. Tuollainen kokonaisuus on kokonaan toista kuin laskuoppilinen summa, sillä se on paljon enemmän ja monimutkaisempaa kuin tällainen summa.

2. Maailmantalouden tekijöinä ovat kapitalistiset trustit eri valtioissa.

Mikäli yhteiskunta tuotteiden sijasta tuottaa tavaroita, sikäli se muodostaa järjestymättömän kokonaisuuden. Työn yhteiskunnallinen luonne ja tuotannon yhteiskunnallinen luonne ilmenee tällöin vaihdettavien tavarain alituisena liikkeenä, markkinahintain vaihteluisena. Tämä työn yhteiskunnallisen luonne ei kuitenkaan ilmene niin selvänä ja yksinkertaisena kuin siinä tapauksessa, että meillä on olemassa tarkoituksenmukainen työn yhteiskunnallinen järjestely.

Tavaratuotannon yhteiskunta on järjestelmä, jossa eri osain välinen yhteys on laadultaan erikoinen, johtuen tämän yhteyden luonteesta tavaratuotannon maailman aivan erikoinen laatu. Tämä järjestelmä ei ole "tarkoitukspe-

räinen kokonaisuus", s. o. tietoisien johdon alainen järjestelmä, jossa valittisi määrätty suunnitelma. Sellaista suunnitelmaa ei ole olemassa. Tässä ei ole olemassa edes yleisen taloudellisen elämän toimivaa tekijää. Olennaisesti tässä ei "yhteiskunta tuota", vaan "yhteiskunnassa tuotetaan". Ja tämän vuoksi ihmiset eivät myöskään vallitse tuotteita, vaan tuotteet vallitsevat ihmisiä, ja taloudellisessa kehityksessä vallitsevat "luonnonvoimat" eivät vaikutuksessaan pysähdy haluttuihin rajoihin. Samalla kuin tavaratuotannon — ja siis kapitalistisen tuotannon — vallitessa koko yhteiskunta on sokeaa ja siten kokonaisuudessaan puuttuu suunnitelmalla, niin aivan sama on laita sen yksityisten osienkin. Yhteiskunnan muodostavat nuo osat ynnä niiden välinen side. Taloutta harjoittavina subjekteina ovat tavaratuotannon yhteiskunnassa juuri nämä osat. Niiden muodostama järjestelmä on persoonaton, sokeaa ja tässä merkityksessä irratsionaalinen, järjetön.

Tämä "irratsionaalisuus" on yhteiskuntataloustieteen olemassaolon perusedellytyksenä. Mutta tätäpä ei ymmärä suurin osa porvarillista taloustieteilijöistä. Siten esim. Harmsin mielestä ei maailmantaloutta vielä olisi olemassa, ellei olisi olemassa kansainvälisiä kauppasopimuksia. Kobatsh yleensä otaksuu, että maailmantaloutta ei vielä ole olemassa ja että se syntyy vasta sitten, kun muodostuu maailmanvaltio. Calver puhuu "maailmanmarkkinain taloudesta". Koko Harmsin ja Diehlin välisessä väittelyssä ei ole havaittavissa väläytäkään kysym. oikeasta käsittämisestä. Yritykset hakea jonkin aista "järjestelyä" talouden perustavaksi tunnusmerkiksi johtuvat ehdottomasti vääristä kapitalistisen yhteiskuntajärjestelmän käsitteestä. Tieteen perusteeksi etsitään periaatetta, joka tappaa tämän tieteen.

Herää nyt kysymys, mitkä ovat maailmankapitalismin tietoisesti toimivina osina. Teoreettisesti ajattelemme maailmankapitalismin yksityisten eri likeyritysten järjestelmänä. Nykyaikaisen kapitalismin rakenne on tosiasiassa sel-

lainen, että talouden toimivina tekijöinä ovat kapitalistiset kollektiiviset järjestöt — eri valtioiden puitteissa toimivat kapitalistiset trustit.

3. Maailmantuotannon anarkia ja kilpailu.

Rahapääoma on hävittänyt tuotannon anarkian suurten kapitalististen maiden rajojen puitteista. Liikeryittäjän monopoliset liitot, yhdistyneet liikkeet ja pankkipääoman tunkeutuminen teollisuuden alalle ovat luoneet uuden tuotantosuhdeiden muodon, muuttaen tavarakapitalistisen järjestymättömyyden finanssikapitalistiseksi järjestelmäksi. Ostos ja myynnin tapahtumista johtuvan järjestymättömyyden, eri liikkeen välisen yhteyden tilalle on huomattavassa määrässä tullut se järjestetty side, minkä luovat osakkeista muodostetut "kontrollipaketit", osanotto liikkeen hallintoon ja liikkeen varustaminen rahoilla, minkä kaiken henkilöillensä ilmauksena ovat yleiset pankkien ja teollisuuden rnkaiden ja trustien "johtajat." Samalla tavara- vaihdon synnyttämän yhteyden tilalle, joka ilmaisee yhteiskunnallista työn jakoa ja yhteiskunnallisen tuotantojärjestelmän hajautuneisuutta itsenäiksi kapitalistisiksi "yrityksiksi", tulee työn teknillinen jako järjestetyn "kansantalouden" puitteissa.

Kapitalistisen tuotannon hajanaisuus, sen "anarkia", ulottuu kuitenkin paljon ulkopuolelle yhteiskunnallisen työnjaon piiriä. Työnjaola on aina ymmärretty työn kokonaisuuden hajaantumista erilaisiksi "töiksi". Erikoisesti yhteiskunnallisella työnjaolla on ymmärretty ja ymmärretään työn jakautumista eri yritysten kesken. Vaikkapa ovat "riippumattomiakin" toisistaan, kapitalistiset liikkeet kuitenkin tarvitsevat toinen toistaan, koska toinen tuotannonhaara hankkii raaka-ainetta, apuvälineitä y. m. toiselle.

Kuitenkaan ei pidä sekoittaa toisiinsa kahta seikkaa: yhteiskunnallisen työn jaottelua, joka johtuu yhteiskunnallisen työnjaon tosiasista, — toisaalta ja yhteiskunnallisen työn jaottelua,

joka kieltää tämän saman työnjaon, — toisaalta. Itse asiassa. Yksityisiä tavarantuottajia ei ole olemassa vain sen vuoksi, että on olemassa erilaatuista työtä. Tuotannon jokaisen eri alan piirissä, jopa pienempien ja laadultaan erikoisempienkin tuotantoalojen piirissä, on samanaikaisesti olemassa melkoinen määrä itsenäisiä tavarantuottajia. Toisin sanoen: tavarantuotannon yhteiskunnan anarkistinen rakenne ilmenee "liikkeiden" hajanaisena olemassalona. Nämä "liikkeet" vuorostaan ovat erilaatuissa suhteissa toinen toisiinsa: niiltä joko liittää toisiinsa ostoa ja myynti (erilaatuiset liikkeet), tai ovat ne vastakkain, kilpailijoina (samanlaatuiset liikkeet). Räättälinliikkeenomistajaa yhdistää kangaskauppiaseen se, että hän täältä ostaa kangasta, mutta toiseen samallaiseen räättälinliikkeenomistajaan nähden hän on — kilpailija, eivätkä heitä sido toisiinsa mitkään tavaravaihdon suhteet. Räättälinliikkeen ja kangaskauppialleen yhtäaikainen olemassaolo on yhteiskunnallisen työnjaon ilmausta. Päinvastoin, muutamien räättälinliikkeiden yhtäaikainen olemassaolo ei ole ilmauksena mistään yhteiskunnallisesta työnjaosta.

Tähän eroon on välttämätöntä kiinnittää mitä vakavinta huomiota.

Tavallisesti kapitalistisen tuotannon anarkian katsotaan riippuvan tavaramarkkinoilla vallitsevasta kilpailusta — ja vain siitä. Nyt me näemme, että tavaramarkkinoilla ilmenevä kilpailu on vain yksi osa, vain yksi muoto eri tavarantuottajain "elämää", erikoisesti se suhteiden muoto, joka ei ole yhteydessä yhteiskunnallisen työnjaon kanssa.

Mutta kun kaikki yhteiskunnallisen tuotannon osaset ovat keskinäisesti riippuvaisia toisistaan, niin erilaatuisetkin liikkeet ovat taistelussa keskenään. Kapitalistinen yhteiskunta on yhteiskunta, joka tuottaa lisäarvoa. Toisaalta jaon prosessi on lisäarvon jakoa kapitalistisen talouden toimivien tekijäin kesken. Yksityinen liike ei muuta rahaksi sitä lisäarvoa, minkä se itse tuottaa. Jo kapitalismin alkeistaki — voi-

ton normien pyrkimys samalle tasolle — kerrassaan ehkäisee sellaisen yksinkertaisen suhteen. Kuva tulee vielä enemmän monimutkaiseksi, kun muodostuu kaiken mahdollisen laatuista kapitalistisia monopoleja. Tämän nojalla on selvää, että taistelu, joka koskee lisäarvon jakoa eri taloudellisten subjektien (yksihenkilöisten vaiko yhtiöiden — se on tietystikin samantekevää), välillä pakostakin ilmenee eri muodoissa. Erotamme kolme eri laatua kilpailutaistelua.

1) Vaakasuuralla tasolla tapahtuvaksi kilpailuksi nimitämme samanlaatuisten liikkeiden välistä kilpailua. Tässä anarkia, joka ilmenee kilpailutaisteluna, ei perustu mihinkään yhteiskunnalliseen jakoon.

2) Pystysuuralla tasolla tapahtuvaksi kilpailuksi nimitämme erilaatuisten liikkeiden välistä taistelua, jolloin liikkeiden olemassaolo on ilmauksena yhteiskunnallisen työnjaon tosiasiaista.

3) Vihdoin yhdistetyksi (monimutkaiseksi) kilpailuksi nimitämme taistelua, jota käyvät yhdistetyt liikkeet, s. o. kapitalistiset yksilöt, jotka yhdistävät erilaisia tuotannon aloja, s. o. muuttavat yhteiskunnallisen työnjaon teknilliseksi.

Kilpailun eri lajeja erottavana tunnusmerkkinä on tässä liikkeen laatu, mikä vuorostaan perustuu siihen erilaatuiseseen suhteeseen, missä eri liikkeet ovat yhteiskunnalliseen työn jakoon, s. o. yhteen tavaratuotannonmaailman perustavista tuotannollisista suhteista.

Tuollaisesta jaottelusta johtuu myöskin kilpailutaistelussa ilmenevien menettelytapojen jaottelu. Itse asiassa. Aivan ilmeistä on, että samaan aikaan kuin vaakasuuralla tasapinnalla tapahtuvassa kilpailussa voidaan käyttää taistelukeinoina halpoja markkinahintoja ("klassillisin" kilpailun muoto), niin pystysuuralla tasapinnalla tapahtuvassa kilpailussa tämän hintojen halpuuteen perustuvan menettelytavan sijaan on tuleva toisenlaatuista. Ja itseasiassa me näemmekin, että tässä alkavat pääosaa näytteillä välittömään väkipakkoon, eräänlaiseen pääoman harjoittamaan "suoraan toimintaan" perustuvat me-

nettelytavat, ensi sijassa boikotti, alkeellisimpana muotona.

Kilpailutaistelun menettelytapojen muutos ilmenee vielä suuremmissa määrässä, kun taistelu alkaa siirtyä markkinain suhteiden ulkopuolelle, vaikka se ensimmäisen lähtösyäyksensä onkin saanut näiden markkinain suhteista. Hinnat muodostavat tavaratuotannon yhteiskunnan yleisen käsiteryhmän, ja tämän vuoksi kaikkalainen tasapainon häiriö ilmenee määrättyinä hintojen vaihteluna. Voiton käsite on mahdoton ilman hinnan käsitettä. Sannalla sanoen jokainen kapitalististen maailman ilmiö on tavalla tai toisella yhteydessä hintojen kanssa ja siten siis tavaramarkkinain kanssa. Mutta tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että joka ainoa taloudellinen ilmiö olisi tavaramarkkinain ilmiö. Samantapaisesti on laita myöskin kilpailun. Tähän saakka olemme tarkastelleet eupäässä tavaramarkkinolla ilmenevää kilpailua, joka on luonteenomaista vaakasuuralla tasapinnalla tapahtuvalle kilpailulle yleensä. Mutta kilpailutaistelua, s. o. kapitalististen liikkeiden välistä kilpailua voidaan käydä myöskin tavaramarkkinain ulkopuolella, tavaramarkkinat käsitettynä sanan varsinaisessa merkityksessä. Se laista on esim. taistelu pääoman sijoittamispiireistä, s. o. itse tuotannon laajentamisen mahdollisuudesta. Sellaisessa tapauksessa on taaskin selvää, että tässä on sovellettava muita menettelytapoja kuin "klassillisessa" vaakasuuralla tasolla tapahtuvan kilpailun tapauksessa.

4. Liikepulat ja sodat.

Edellä olemme jo nähneet, että yksiköinä, jotka muodostavat nykyaikaisen maailmantalouden järjestelmän, eivät ole yksityiset liikkeet, vaan monimutkaiset yhtymät, eri valtioiden puitteissa toimivat kapitalistiset trustit. Totta kyllä, että yli valtakuntien rajojen käyviä suhteita on olemassa myöskin eri "maiden" yksityisten liikkeiden välillä, jolloin näiden suhteiden laatu kussakin konkreettisesti tapauksessa voi olla suorastaan vastakkainen kuin se,

mikä yhdistää keskenään nämä "maat". Mutta viime aikoina ovat sittenkin valitsevimmit käyneet kokonaisten yhtymien väliset suhteet. Kapitalistinen "kansantalous" on muuttunut irratsionaalisesta (järjettömästä) järjestelmästä rationallyyiseksi (järjelliseksi) järjestelmäksi, subjektiivomasta taloudesta taloudelliseksi subjektiiviksi. Tämän muutoksen ovat saaneet aikaan finanssikapitalismin kehittyminen ja porvariston taloudellisten ja valtiollisten järjestöjen yhteenjuottautuminen. Samalla ei lainkaan ole hävinnyt kapitalistisen tuotannon anarkia yleensä eikä myöskään kapitalististen tavarantuottajain välinen kilpailu. Nämä ilmiöt eivät vain ole säilyneet, vaan ovatpa syventyneetkin, tapahtuen nyt maailman-talouden puitteissa. Maailman-taloudellinen järjestelmä on yhtä sokea, järjetön ja "subjektiton", kuin oli entinen kansantalouden järjestelmä.

Tavara-talous ei tässä ensinkään lopullisesti katoa, vaikkakin se eri maiden piirissä joko alkaa vähitellen kuolla tai huomattavasti supistuu, kun sen tilalle tulee järjestetty jako. Tavaramarkkinat tulevat vain todella maailman-markkinoiksi, lakaten olemasta "kansallisia". Tässä on havaittavana aivan sama asia kuin kahden tai useamman erilaatuisen liikkeen sulautuessa yhdeksi yhdistetyksi kokonaisuudeksi, missä raaka-aine valmistetaan ensin puolivalmiiksi ja sitten valmiiksi tuotteeksi. Tuotteiden liikettä ei tällöin seuraa rahallisen vastineen vastaava liike: "taloudelliset hyödykkeet" eivät yhdistetyn liikkeen sisällä liiku tavaroina, vaan tuotteenä, ilmeten tavaroina vain sikäli kuin ne lähetetään liikkeen ulkopuolelle. Aivan samoin maan sisäpuolella järjestelmän mukaisesti sijoitettava tuote esiintyy tavaranä sikäli kuin sen olemassaolo on maailmanmarkkinain olemassaolon kanssa yhteydessä. Ero — verrattuna kansantalouden ooihin — on vain taloudellisen järjestelmän laajuudessa ja tätä järjestelmää muodostavien osien laadussa.

Valtioiden puitteissa toimivien kapitalististen trustien erikoista luonnetta vastaa myöskin kilpailutaistelun eri-

koinen laatu. Tuollainen trusti on olemukseltaan tavattoman suuri yhdistetty liike. Ollen vastakkaisia toisilleen, nuo trustit ovat sitä vain yksiköinä, jotka tuottavat samaa maailmanmarkkinain tavaraa, vaan myöskin yhteiskunnallis-yleismaailmallisen jaetun työn osina, toinen toistaan taloudellisesti täydentävinä yksikköinä. Tästä seuraa, että niiden välinen taistelu tapahtuu yhtä aikaa sekä vaakasuoralla että kohtisuoralla tasolla; tämä taistelu on yhdistettyä kilpailua.

Siltyminen finanssikapitalismin järjestelmään on kaiken aikaa antanut vauhtia yksinkertaisen tavaramarkkinoilla ilmenevän, vaakasuoralla tasapinnalla tapahtuvan kilpailun muuttumisle yhdistetyksi kilpailuksi. Samoin kuin kilpailun erityistä laatua vastaa myöskin erikoinen taistelun menettelytapa, niin tästä ehdottomasti on seurannut "suhteiden kärjistyminen" maailman-"markkinoilla". Pystysuoralla tasapinnalla tapahtuvaa ja yhdistettyä kilpailua seuraavat kehityksessä yhtä rintaa välittömän väkipakon menettelytavat. Tämän vuoksi yleismaailmallisen rahapäoman järjestelmästä on ehdottomasti seurauksena imperialististen kilpailijain keskinen aseellinen taistelu. Tässä onkin imperialismin perusjuuri.

Finanssikapitalististen, eri valtioiden puitteissa toimivain järjestöjen taistelu on huutavimpana kapitalistisen tuotantotavan vastakohtien ja anarkian ilmausena, jolloin yleismaailmallisessa mittakaavassa yhteiskunnallistettu työ käy eri valtioiden puitteissa toimivien "kansallisten" anastajasubjektien kimpuna. Tuotantovoimien kehittymisen ja kapitalististen tuotantosuhteiden välinen ristiriita tulee ehdottomasti — ellei koko järjestelmä räjähdä rikki — välikäisesti alentamaan tuotantovoimia, jotta sen jälkeen alkaisi niiden kehityksen uusi jakso samassa kapitalistisessa kuoreessa. Tämä tuotantovoimien hävittäminen on kapitalistisen kehityksen ehdottomana edellytyksenä, ja tältä kannalta katsoen liikepulat, kilpailun tuottamat menot ja — näiden menojen erikoisena lajina — sodat ovat välttämättömiä kapitalismin edelleenke-

hittymisen sivukuluja. Väliaikainen tasapaino saavutetaan tässä oikeastaan kahta tietä: ensinnäkin suorastaan alentamalla tuotantovoimia, mikä ilmenee arvojen hävittämisenä, toiseksi osittain hävittämällä taloudellisen järjestelmän eri osien välistä hankausta. Viimemainittu tie ilmenee pääomain keskittymisenä.

5. Pääomain keskittyminen.

Pääomain keskittyminen hävittää kilpailua, mutta toisaalta se synnyttää uudestaan tätä kilpailua entistä laajemmalla perustalla. Keskittyminen hävittää pienten tuottajajaksiojen anarkian, mutta jyrkentää suurten tuottajamuodostuminen anarkistisia suhteita. Yhteiskuntataloudellisessa järjestelmässä ilmenevä "hankaus" häviää yhdestä kohdasta, mutta vain ilmetäkseen toisessa kohdassa vielä laajempaan: se muuttuu tavattoman yleismaailmallisen mekanismin perusosien väliseksi hankaukseksi.

Pääomien keskittyminen tapahtuu seuraten samoja kolmea peruslinjaa, jotka ilmaisevat kilpailutaistelun suunnit: keskittyminen on joko vaakasuoralla tasapinnalla tapahtuvaa, kun on kysymys samanlaisten liikkeiden yhteensulamisesta, tai pystysuoralla tasapinnalla tapahtuvaa, kun on kysymys erilaatuisten liikkeiden yhteensulamisesta, tai vihdoin yhdistettyä, kun tapahtuu yhtymien yhtymistä tai yhdistetyn ja yksinkertaisen liikkeen sulautuminen. Maailman-taloudessa pääomien keskit-

tyminen ilmenee imperialistisina maidenanastuksina, joissa myöskin voi erottaa eri laatuja, seuraten samoja kolmea kilpailutaistelun peruslinjaa.

Sotien seurauksina me näemme samat ilmiöt kuin liikepuolienkin seurauksina: tuotantovoimien hävittämisen rinnalla pienten ja keskisuurien yleismaailmallisten ryhmittymien hävittämistä (itsenäisten valtioiden hävittämistä) ja entistä suurempien yhtymien syntymistä hävinneiden tilalle.

Kapitalistisen maailman tuotantosuhteet eivät kuitenkaan ilmene vain "tavarantuottajain" välisinä suhteina, s. o. yksityisten kapitalistien tai heidän liitojensa (syndikaattien, trustien, valtioiden) välisinä suhteina. Nykyaikainen maailmantalous ei ole vain tavarataloutta, vaan myöskin kapitalistista tavarataloutta. Ja tämän talouden eri osasten väliset vastakkaisuudet ilmenevät pääasiallisesti kahdella eri tasolla: eri liikkeiden anarkististen suhteiden tasolla ja yhteiskunnan anarkistisen rakenteen tasolla, yhteiskunta käsitettynä luokka-yhteiskunnaksi. Toisin sanoen: on olemassa sekä "puhtaasti taloudellisia" että "yhteiskunnallisia" vastakohtaisuuksia. On aivan ilmeistä, että edelliset välittömästi vaikuttavat jälkimmäisiin. Tuotantovoimien hävittäminen ja kapitalistinen keskittyminen jyrkentävät tavattomassa määrässä luokkien välistä vastakohtaisuutta, ja kun nämä molemmat tekijät määrättyllä tavalla yhtyvät, tapahtuu koko järjestelmän luhistuminen, alkaen järjestelmän heikoimmista kohdista. Alkaa kommunistinen vallankumous.

